

Особливості формування та реалізації стратегічних пріоритетів забезпечення безпеки та розвитку України та Республіки Польща

Ольга Новікова*

<https://orcid.org/0000-0002-8263-1054>

Оксана Панькова**

<https://orcid.org/0000-0002-2003-8415>

Анотація: Визначено особливості формування та модифікацій моделей національної безпеки України та Республіка Польща, розкрито змістовну наповненість правової бази, яка визначає стратегії безпеки та розвитку цих країн, обґрунтовано доцільність побудови нової сутності та структури стратегічних документів, які забезпечують соціальний розвиток та гарантії безпеки людини, суспільства, держави. Визначено прагнення та пріоритетність політики держав щодо їх інтеграції до Європейського безпекового середовища та НАТО.

Ключові слова: безпека, розвиток, стратегії національної безпеки, державне регулювання, соціальна безпека.

---

* Доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи, Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, Луганська область, Україна, 91000.

** Кандидат соціологічних наук, доцент, завідувачка сектором економічної соціології, Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ, вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, Луганська область, Україна, 91000.

Актуальність тематики щодо визначення проблем і можливостей реалізації стратегічних пріоритетів забезпечення безпеки та розвитку України на підґрунті залучення кращого досвіду країн-сусідів (Республіки Польща) обумовлена гострою необхідністю подолання системної кризи в Україні, недосконалою державною політикою, невизначеністю та нескоординованістю діяльності органів та структур виконавчої влади щодо збалансованості сфер національної безпеки потребам згортання збройного конфлікту, подолання пандемії коронавірусної хвороби тощо. Стабільним залишається прагнення України до євроінтеграції в умовах обмежених можливостей, а також виконання вимог та обов'язків до набуття повноправного членства в ЄС.

Спрямованість системи національної безпеки України з соціально-гуманітарного на воєнно-політичний напрям була змінена у 2018 році з прийняттям Закону України «Про національну безпеку України»¹. Була виключена із законодавчого поля України значна кількість сфер національної безпеки, а серед них – соціальна та економічна. Це негативно вплинуло на ефективність державного регулювання взаємодії та взаємообумовленості соціальних та економічних процесів в країні, а також не сприяло прийняттю управлінських дій на попередження виникнення та мінімізацію соціальних та економічних загроз. Одночасно тривалий збройний конфлікт на Сході України та його наслідки стали зовнішньою загрозою до забезпечення безпеки та розвитку українського суспільства.

В теперішній час значно поглибилися загрози національній безпеці, зросла ціна ефективних управлінських рішень на державному рівні, посилився вплив глобальних небезпек на національну економіку, негативних наслідків пандемії COVID-19, зросли втрати інвестиційно-інноваційного, енергетичного, людського, промислового потенціалів національної економіки України.

Серед важелів державного регулювання незадіяними є: невикористання Україною успішного досвіду інтеграції до ЄС Польщі та Литви, запозичення якого дозволило б Україні прискорити та пом'якшити процеси євроінтеграції. Україна має всі підстави для таких дій, бо створення польсько-литовсько-української бригади з підписанням сторонами спільної Угоди є запорукою укріплення безпеки східноєвропейських країн – членів Східного партнерства. Польща, як і Литва, при формуванні та розвитку законодавства про національну безпеку зберегли в ньому соціально-гуманітарну спрямованість. Ці держави забезпечили збалансування своєї зовнішньої та внутрішньої політики зі стратегічною концепцією НАТО та Європейською

1 Закон України «Про національну безпеку України» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, с. 241), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [дата доступу 2.05.2021].

стратегією безпеки. Відбулось врахування національних інтересів при зміцненні оборонних спроможностей держав та укріпленні стійкості до зовнішніх загроз національній безпеці. Слідування цьому досвіду, для України – це найкращий варіант укріплення позицій серед європейських країн. До того ж з 2014 р. у рамках Інструменту Східного партнерства Україна приєдналася до інших транснаціональних програм «Угорщина – Словаччина – Україна – Румунія» і «Румунія – Молдова – Україна». Дійсно, слушною є думка Ю. Чалюка, що євроінтеграційне прикордонне співробітництво забезпечує можливості залучення та використання потенціалу міжрегіональної співпраці для вирішення соціально-економічних проблем країни, особливо її прикордонних регіонів. Одночасно таке співробітництво потребує адаптації до стандартів ЄС і відповідного нормативно-правового врегулювання².

Всі зміни державної політики національної безпеки Республіки Польща обумовлені інтенсивним розвитком правової регламентації національної безпеки, прагненням до її відповідності вимогам західних демократій. Досвід Польщі для України є корисним з позицій інтеграції до європейського безпекового середовища³.

Необхідною вимогою до забезпечення оптимістичних перспектив існування будь-якої держави є створення умов та можливостей для забезпечення безпеки та розвитку. Їх виконання є обтяжливим при зростанні тривалих за часом глобальних і національних загроз, а також за умов нестабільності та невизначеності. Для України та Республіки Польща ці вимоги стоять однаково. Але можливості, підходи, механізми їх реалізації є різними. Доцільно на партнерських засадах запозичувати позитивний досвід кожної країни окремо, а в процесі обміну адаптувати до національних умов з врахуванням ресурсів, цінностей, ментальності й суспільних пріоритетів щодо безпеки та розвитку.

Польща згідно правових документів з національної безпеки визначається як демократична держава з ринковою економікою, яка дотримується міжнародного права, зміцнює свій потенціал національної безпеки для забезпечення стабільного розвитку країни та поліпшення умов проживання для своїх громадян, активно бере участь у міжнародному співробітництві та розвиває дружні відносини, співпрацю з державами ближнього та далекого зарубіжжя. Її членство в євроатлантичних та європейських структурах

2 Ю. О. Чалюк, *SWOT-аналіз євроінтеграційного прикордонного співробітництва України*, «Східна Європа: економіка, бізнес та управління» 2021, Випуск 1 (28), с. 3–8, <https://doi.org/10.32782/easterneurope.28-1>, http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/28_2021/3.pdf [дата доступу 2.05.2021].

3 О. С. Александров, *Нова стратегія національної безпеки Польщі – відповідь на європейські виклики та загрози сьогодення*, «Стратегічні пріоритети» 2015, № 1 (34), с. 131–138.

зміцнює безпеку. Найважливішою формою політико-військової співпраці між Польщею та її союзникам є НАТО. Європейський Союз підтримує соціальний та економічний розвиток Польщі, а США залишаються найважливішим неєвропейським партнером.

У республіці Польща створюються умови для досягнення національних інтересів і стратегічних цілей. Національні інтереси, які покладені в основу законодавства про національну безпеку, полягають у: готовності та здатності запобігати загрозам, ризикам, небезпекам та їх ліквідації; в укріпленні міжнародної позиції Польщі та її членства в надійних міжнародних системах безпеки; у забезпеченні індивідуального та колективного захисту громадян від загроз життю, здоров'ю, а також від небезпек втрати матеріальних і нематеріальних благ; у забезпеченні свободи громадян реалізовувати свої права та свободи, у збереженні національної ідентичності та культурної спадщини; у забезпеченні сталого та збалансованого розвитку соціально-економічного потенціалу держави з урахуванням особливостей захисту природного середовища й умов життя та здоров'я населення як основи їх існування⁴.

Протягом останніх років Польща прийняла та забезпечила реалізацію чотирьох стратегій національної безпеки (2007, 2013, 2014, 2020 рр.). У Стратегії національної безпеки Республіки Польща, прийнятій у 2007 р.⁵ комплексно визначено національну безпеку з конкретизацією зовнішнього, внутрішнього, військового контексту⁶. Зовнішня безпека реалізувалася через членство в НАТО та ЄС. Внутрішня визначала конституційні свободи громади, умови для розвитку громадянського суспільства та економіки країни. У Стратегії-2007 вперше було підкреслено енергетичну залежність Республіки Польща від Російської Федерації.

У прийнятій у квітні 2013 р. «Стратегії розвитку системи національної безпеки Республіки Польща до 2022 року» було надано якісне підґрунтя для системи національної безпеки, яке визначало реальні та вірогідні загрози для країни. Її розробка та прийняття були обумовлені потребами збалансування зовнішньої та внутрішньої політики Польщі зі стратегічною концепцією

4 О. Г. Сидорчук, *Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія*, ЛРІДУ НАДУ, Львів 2018, 492 с., http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/monografii/sidorchuk/sydorchuk_mon.pdf [дата доступу 2.05.2021].

5 National Security Strategy of the Republic of Poland: certified translation from Polish, http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/156796/ipublicationdocument_singledocument/9132688b-9c81-4b46-9eac-5e861d3c0ef9/en/Poland-2007-eng.pdf [дата доступу 2.05.2021].

6 National Security Strategy of the Republic of Poland: certified translation from Polish, <https://www.files.ethz.ch/isn/156796/Poland-2007-eng.pdf> [дата доступу 2.05.2021].

НАТО⁷ та Європейською стратегією безпеки⁸. Стратегія розвитку системи національної безпеки Республіки Польща до 2022 року – була спрямована на вирішення завдань та задоволення вимог сучасної системи управління розвитком країни у контексті принципів безпеки.

У травні 2020 р. затверджено нову редакцію Стратегії національної безпеки Республіки Польща⁹. Концептуально вона не відрізняється від попередніх Стратегій. Але в цьому документі чітко окреслено зміни останніх років у безпечовому середовищі. Найбільш серйозною загрозою визначено неоімперську політику керівництва Російської Федерації, яка порушила основні принципи міжнародного права та розхитала «стовпи» європейської системи безпеки. Стратегія містить положення, які підтверджують підтримку Польщею подвійної політики НАТО щодо РФ, яка спрямована на посилення стимулювання та оборони при одночасній готовності до діалогу на певних умовах. Ця стратегія зорієнтована на удосконалення структури управління національної безпеки при створенні інтегрованої системи управління кризовими ситуаціями та кібербезпекою. В Республіці Польща планується розробка законопроекту про управління національною безпекою. За наявності загроз гібридного характеру доцільна адаптація польської національної системи управління кризовими ситуаціями до системи кризового реагування НАТО.

Звертає увагу зміст положень Стратегії (2020 р.), який розкриває потреби в інформаційній безпеці при створенні єдиної системи стратегічних комунікацій.

Нова Стратегія національної безпеки Республіки Польща визначає такі національні інтереси у сфері національної безпеки¹⁰:

- Укріплення незалежності, територіальної цілісності, суверенітету та створення безпечних умов для країни та її громадян.
- Збереження та укріплення міжнародного порядку, що ґрунтується на солідарній співпраці і повазі до міжнародного права та гарантує безпечний розвиток Польщі.

7 Стратегічна концепція НАТО, http://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_56626.htm [дата доступу 2.05.2021].

8 *Європейська стратегія безпеки. Безпечна Європа в мирі, котрий повинен стати кращим*, Совет Європейського Союзу, Брюссель 2003, <https://www.consilium.europa.eu/media/30825/qc7809568ruc.pdf> [дата доступу 2.05.2021].

9 *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej została zatwierdzona w dniu 12 maja 2020 roku przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Prezesa Rady Ministrów*, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf [дата доступу 2.05.2021].

10 В. Заблоцький, *Нова Стратегія нацбезпеки Польщі: головна загроза – неоімперська політика керівництва РФ*, Ч. 1, https://defence-ua.com/minds_and_ideas/nova-strategija_natsbezpeki_polschi_%20golovna_zagroza_neoimperska_politika_kerivnitstva_rf_ch1-1068.html [дата доступу 2.05.2021].

- Укріплення національної ідентичності та зміцнення національної культурної спадщини.
- Створення умов для збалансованого сталого розвитку.

В системі міжнародної безпеки Республіка Польща планує запровадження заходів щодо України, спрямованих на зміцнення її незалежності, суверенітету та територіальної цілісності, а також реалізації її прагнення до європейської та євроатлантичної інтеграції.

Формування і становлення системи національної безпеки в Україні розпочалося з моменту її незалежності у 1991 році, а перший правовий документ був прийнятий у 1997 році. Це була Концепція (основи державної політики) національної безпеки¹¹. Вона визначала національні інтереси, загрози національній безпеці та напрями їх мінімізації та подолання. Для посилення правового статусу національної безпеки у правовому полі України у 2003 році прийнятий Закон України «Про основи національної безпеки України (від 19.06.2003 р., № 964-IV)¹². Поняття національної безпеки в ньому було визначено у широкому соціогуманітарному контексті. Після цього на виконання законодавства з національної безпеки було прийнято 3 Стратегії національної безпеки України – у 2007, 2011 та 2015 роках.

У 2018 р. з прийняттям нового Закону України «Про національну безпеку України» (від 21.06.2018 р., № 2469-VIII)¹³ відбулася зміна концептуального розуміння національної безпеки. Було значно звужено сферу національної безпеки України. Акценти із соціогуманітарної зорієнтованості було перенесено на воєнно-політичну. Основами національної безпеки України (2018 р.) першочергово стали: захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу. Життєво важливі інтереси людини, суспільства та держави залишились в колі неперіоритетних. Відповідно до цього Закону (2018 р.) було розроблено Стратегію національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (від 14.09.2020 р.)¹⁴. Пріоритетними національними інтересами відносно до Стратегії віднесено: відстоювання незалежності і державного суверенітету; відновлення те-

11 Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України», Відомості Верховної Ради України (ВВР) 1997, N 10, с. 85.

12 Закон України «Про основи національної безпеки України». Затверджено Верховною Радою України 19.06.2003 р., № 964-IV, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/964-15> [дата доступу 2.05.2021].

13 Закон України «Про національну безпеку України». Затверджено Верховною Радою України 21.06.2018 р., № 2469-VIII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [дата доступу 2.05.2021].

14 Стратегія національної безпеки України БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ. Затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [дата доступу 2.05.2021].

риторіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція.

Серед визначених у «Стратегії національної безпеки України» (2020 р.) чотирнадцяти напрямів реалізації національних інтересів вісім з них мають воєнно-політичне спрямування. У цій Стратегії визначено і представлені зовнішні та внутрішні загрози національній безпеці. Серед визначених тридцяти однієї загрози більше половини стосуються глобальних, воєнно-політичних, технологічних, інформаційних, екологічних, міжнародних безпекових проблем, а також загроз, пов'язаних із поширенням пандемії COVID-19. Тільки третина загроз національній безпеці України стосуються соціальної, економічної, екологічної сфер. У «Стратегії національної безпеки України» (2020 р.) представлено *Основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки*. Серед ключових зовнішньоекономічних пріоритетів планується розвивати стратегічне партнерство з Республікою Польща, Литвою, Азербайджаном, Грузією, Туреччиною.

Зміна законодавчому полі національної безпеки соціально-гуманітарної спрямованості на воєнно-політичну визначилась і на змісті Стратегій національної безпеки України (2020 р.). Увага до людини, її прав, потреб та інтересів в чинній стратегії представлена обмежено. Вона концентрується лише в одному напрямку, який має назву: «Людський капітал – запорука майбутнього України» та розкриває його зміст. Він акцентує увагу на створенні робочих місць; модернізації системи освіти; культурному розвитку; удосконаленні соціальної інфраструктури; рівності чоловіків та жінок; зростанні добробуту населення та адресній допомозі; подоланні демографічної кризи; розвитку системи охорони здоров'я; створенні сприятливих умов для осіб з інвалідністю.

Питання соціальної безпеки повному обсязі залишилися поза увагою управління національної безпеки в чинній стратегії. Зростання соціальних загроз у цій сфері також залишилось без необхідної уваги. Це – поширення безробіття, бідності, нерівності, низький рівень та якість життя, слабка захищеність прав і свобод громадянина, руйнування соціальних цінностей, зниження можливостей здобути освіту, незадовільний стан здоров'я населення, перевищення смертності над народжуваністю, високий рівень зовнішньої міграції, негативні наслідки COVID-19 тощо.

Але «Заключні положення Стратегії національної безпеки України» (2020) обумовлюють певні сподівання на зміну ситуації на краще. В них передбачається розроблення ще 14 стратегій та Національної розвідувальної програми. А серед цих 14 стратегій 5 стратегій, які обумовлюють соціальну

безпеку та соціальний розвиток. Це – Стратегія людського розвитку, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегія безпеки та біологічного захисту, Стратегія інформаційної безпеки та Стратегія продовольчої безпеки.

Порівняльний аналіз змісту Стратегій національної безпеки Республіки Польща та України свідчить, що обидві країни змінюють стратегічні орієнтири національної безпеки на посилення обороноздатної та воєнної безпеки. У Польщі це відбувається без значної шкоди для підтримки, становлення та укріплення III Стовпа Стратегії «Ідентичність та національна спадщина», на чому базується створення позитивного іміджу Польщі. В Україні відсутній цей напрям в Стратегії національної безпеки і не знайшов розвитку при плануванні розробки низки відповідних стратегій.

Подальший розвиток плідних партнерських відносин між Україною та Польщею потребує пізнання національних культурних особливостей, системи цінностей, їх врахування при побудові відносин на користь кожній країні.

Системи національної безпеки обох країн повинні враховувати людський чинник та його ціннісні орієнтації, роль людського ресурсу для забезпечення обороноздатності. За результатами харківських науковців Україна та Польща схожі за трьома культурними вимірами: за дистанцією влади, за рівнем невизначеності, за спрямованістю. Відмінності полягають у тому, що рівень колективізму в українській культурі вищий, ніж польській; одночасно переважає мужність польській культурі, а жіночність – в українській; в українській культурі переважає орієнтація на майбутнє, а в польській – на минуле і теперішнє¹⁵.

Отже, досвід Польщі щодо формування та реалізації законодавства про національну безпеку обумовлює укріплення нових поглядів на забезпечення зовнішньої безпеки й побудови міжнародних відносин із США і країнами ЄС, а також збереження соціально-гуманітарної спрямованості. Його доцільно не тільки враховувати, але й окремі положення адаптувати до умов розвитку системи національної безпеки України. Одночасно повинен відбуватись пошук спільних інтересів, пізнання та залучення переваг від сильних сторін кожної країни, ціннісних орієнтирів їх громадян, які сприяють безпеці та розвитку людини, суспільства, держави.

15 Т. П. Близнюк, *Порівняльна характеристика національних культур: Україна та Польща*, «Світове господарство і міжнародні економічні відносини», http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19656/1/Близнюк_тези_Ужгород_конф.pdf [дата доступу 2.05.2021].

Література

- Александров О. С., *Нова стратегія національної безпеки Польщі – відповідь на європейські виклики та загрози сьогодення*, «Стратегічні пріоритети» 2015, № 1 (34), с. 131–138.
- Близнюк Т. П., *Порівняльна характеристика національних культур: Україна та Польща*, «Світове господарство і міжнародні економічні відносини», http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19656/1/Близнюк_тези_Ужгород_конф.pdf [дата доступу 2.05.2021].
- Европейская стратегия безопасности. Безопасная Европа в мире, который должен стать лучше*, Совет Европейского Союза, Брюссель 2003, <https://www.consilium.europa.eu/media/30825/qc7809568ruc.pdf> [дата доступу 2.05.2021].
- Заблоцький В., *Нова Стратегія нацбезпеки Польщі: головна загроза – неоімперська політика керівництва*, РФ. Ч. 1, https://defence-ua.com/minds_and_ideas/nova_strategija_natsbezpeki_polschi_golovna_zagroza_neoimperska_politika_kerivnitstva_rf_ch1-1068.html [дата доступу 2.05.2021].
- Закон України «Про національну безпеку України» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, с. 241), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [дата доступу 2.05.2021].
- Закон України «Про національну безпеку України». Затверджено Верховною Радою України 21.06.2018 р., № 2469-VIII, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [дата доступу 2.05.2021].
- Закон України «Про основи національної безпеки України». Затверджено Верховною Радою України 19.06.2003 р., № 964-IV, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/964-15> [дата доступу 2.05.2021].
- Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України», Відомості Верховної Ради України (ВВР) 1997, N 10, с. 85.
- Сидорчук О.Г., *Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія*, ЛРІДУ НАДУ, Львів 2018, 492 с., http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/monografii/sidorchuk/sydorchuk_mon.pdf [дата доступу 2.05.2021].
- Стратегічна концепція НАТО, http://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_56626.htm [дата доступу 2.05.2021].
- Стратегія національної безпеки України БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – БЕЗПЕКА КРАЇНИ. Затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020 року, № 392/2020, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> [дата доступу 2.05.2021].
- Чалюк Ю.О., SWOT-аналіз євроінтеграційного прикордонного співробітництва України, «Східна Європа: економіка, бізнес та управління» 2021, Випуск 1 (28), с. 3–8, <https://doi.org/10.32782/easterneurope.28-1>, http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/28_2021/3.pdf [дата доступу 2.05.2021].

National Security Strategy of the Republic of Poland: certified translation from Polish, <https://www.files.ethz.ch/isn/156796/Poland-2007-eng.pdf> [дата доступу 2.05.2021].

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej została zatwierdzona w dniu 12 maja 2020 roku przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf [дата доступу 2.05.2021].